

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра соціально-економічної географії і регіонаознавства
імені Костянтина Немця

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан факультету геології,
географії, рекреації і туризму
Віліна ПЕРЕСАДЬКО
29 ” серпня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
галузь знань 10. Природничі науки, 01. Освіта / Педагогіка
спеціальність 106. Географія, 014.07. Середня освіта (Географія),
освітні програми Економічна, соціальна географія та регіональний
розвиток; Географія рекреації та туризму; Фізична географія,
моніторинг і кадастр природних ресурсів; Картографія,
геоінформатика і кадастр; Географія. Природознавство.
Економіка. Туристська робота
вид дисципліни обов'язкова
факультет геології, географії, рекреації і туризму

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою факультету геології, географії, рекреації і туризму

«26» серпня 2024 року, протокол № 8

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Людмила КЛЮЧКО, к. геогр. н., доцент кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Немця

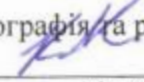
Програму схвалено на засіданні кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства

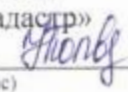
Протокол від «26» серпня 2024 року № 9

Завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства імені Костянтина Немця

_____ Людмила НСМЕЦЬ
(підпис)

Програму погоджено з гарантами освітньо-професійних програм:

Гарант ОПП «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»

_____ Катерина КРАВЧЕНКО
(підпис) (прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Картографія, геоінформатика і кадастр»

_____ Наталія ПОПОВИЧ
(підпис) (прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів»

_____ Світлана РЕШЕТЧЕНКО
(підпис) (прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Географія рекреації та туризму»

_____ Юлія ПРАСУЛ
(підпис) (прізвище та ініціали)

Гарант ОПП «Географія. Природознавство. Економіка. Туристська робота»

_____ Олександр ЖЕМЕРОВ
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією факультету геології, географії, рекреації і туризму)

Протокол № 7 від «26» серпня 2024 року

Голова науково-методичної комісії ФГГРТ

_____ Олександр ЖЕМЕРОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Основи суспільної географії» складена відповідно до освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів за спеціальностями 106 Географія, освітньо-професійними програмами «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток», «Географія рекреації та туризму», «Картографія, геоінформатика і кадастр», «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів» та 014.07.Середня освіта (Географія) за освітньо-професійною програмою «Географія. Природознавство. Економіка. Туристська робота».

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни – формування у студентів уявлень про історичні особливості розвитку суспільної географії як фундаментальної науки; ознайомлення з місцем, роллю, структурою та значенням даної науки у сучасному світі, формування у студентів теоретичних знань про основні поняття, категорії, закони та закономірності територіальної організації суспільства, просторової диференціації природного середовища, населення та його господарської діяльності, розкриття сутності географічних процесів та явищ.

Навчальна дисципліна «Основи суспільної географії» базується на знаннях, що отримані під вивчення дисципліни «Вступ до фаху», закладає підґрунтя для подальшого вивчення студентами наступних дисциплін: «Географія населення та розселення», «Регіональна економічна і соціальна географія», «Соціальна географія», «Політична географія з основами геоглобалістики», «Економічна та соціальна географія України», «Географія світового господарства та міжнародної торгівлі», «Регіональний розвиток та планування територій», «Теорія і методологія суспільної географії» та ін.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- забезпечити засвоєння знань про об'єкт, предмет, сучасну структуру суспільної географії як науки; перспективи її розвитку тощо;
- дати основні поняття, сучасні концепції, задачі та виклики, застосування практичних знань з суспільно-географічних досліджень;
- визначити особливості історичного розвитку суспільної географії в світі в цілому та в Україні зокрема, зв'язок з іншими науками;
- дослідити формування та розвиток географічних наукових шкіл у світі; ознайомити з сучасними науковими суспільно-географічними центрами й організаціями в Україні;
- ознайомити з системою методів суспільної географії, їх класифікацією;
- висвітлити соціально-географічні аспекти розвитку території.

1.3. Кількість кредитів ECTS – 4.

1.4. Загальна кількість годин за навчальним планом – 120.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	1, 2-й
Лекції	
36 год.	10 год.

Практичні, семінарські заняття	
24 год.	4 год.
Самостійна робота	
60 год.	106 год.

1.6. Заплановані результати навчання

У результаті вивчення дисципліни відбувається формування загальних та фахових компетентностей, студенти отримують знання про місце та роль суспільної географії в системі географічних наук, історію та етапи розвитку суспільної географії, формування географічних шкіл, методи суспільно-географічних досліджень, закони та закономірності, внесок видатних учених у розвиток суспільної географії, основні поняття, категорії, сучасні концепції, перспективи розвитку даного наукового напрямку, практичне застосування результатів суспільно-географічних досліджень, форми територіальної організації суспільства, суспільно-географічні зв'язки, відношення та процеси, властивості та функції території.

Інтегральні компетентності для ОПП «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток»:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов у професійній діяльності з економічної і соціальної географії та регіонального розвитку або у процесі навчання із застосуванням сучасних теорій та методів дослідження суспільних об'єктів та процесів.

Загальні компетентності для ОПП «Географія рекреації і туризму»:

ЗК02. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК14. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; вдосконалювати власне навчання і виконання, включно з розробленням навчальних і дослідницьких навичок, орієнтуватися у світовому й національному географічному науковому просторі в контексті необхідності постійного розширення і актуалізації географічних знань для підвищення професійної майстерності.

Загальні компетентності для ОПП «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів»

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, вести здоровий спосіб життя.

Загальні компетентності для ОПП «Картографія, геоінформатика і кадастр»:

ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові) компетентності відповідно до освітньої програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток», :

СК02. Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства.

СК07. Знання і використання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів відповідно до спеціалізації.

СК12. Здатність до системного географічного мислення.

СК13. Здатність проводити дослідження регіонального розвитку та різних аспектів територіальної організації суспільства.

Спеціальні (фахові) компетентності відповідно до освітньої програми «Географія рекреації і туризму»:

СК02. Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства.

СК07. Знання і використання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів відповідно до спеціалізації.

СК10. Здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти у географічній оболонці, їх властивості та притаманні ним процеси.

Спеціальні (фахові) компетентності відповідно до освітньої програми «Картографія, геоінформатика і кадастр»:

СК2. Здатність застосовувати знання і розуміння основних характеристик, процесів, історії і складу природи і суспільства.

СК7. Знання і використання специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів відповідно до спеціалізації.

СК10. Здатність ідентифікувати та класифікувати відомі і реєструвати нові об'єкти у географічній оболонці, їх властивості та притаманні ним процеси.

СК13. Розуміння причинно-наслідкових зв'язків розвитку та взаємодії природи і суспільства й умінь їх використовувати у професійній, соціальній, педагогічній діяльності.

Спеціальні (предметні) компетентності відповідно до освітньої програми «Географія. Природознавство. Економіка. Туристська робота»:

ПК2. Здатність доцільно і критично використовувати географічні поняття, концепції, парадигми, теорії, ідеї, принципи для пояснення письмовими, усними та візуальними засобами явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, державному, локальному).

ПК3. Здатність застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук у навчанні та професійній діяльності, системне географічне мислення при вивченні Землі (світу), геосфер, материків і океанів, України, природних і суспільних територіальних комплексів.

ПК5. Здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів і форм організації життя людей у світі, регіонах, країнах.

ПК8. Здатність демонструвати знання про структуру географії, предмет її дослідження, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку, значення для суспільства; змісту фундаментальних і спеціальних дисциплін про геосфери, географічні явища та процеси, аналізувати їх з точки зору фундаментальних теорій та концепцій географічної науки на різних просторо-часових рівнях (глобальному, регіональному, в межах України, локальному), методології дослідження, пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів, форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах).

Відповідно до освітньої програми «Економічна, соціальна географія та регіональний розвиток», вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання:

ПР01. Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук.

ПР03. Пояснювати особливості організації географічного простору.

ПР04. Аналізувати географічний потенціал території.

ПР07. Визначати основні характеристики, процеси, історію і склад ландшафтної оболонки та її складових.

ПР09. Аналізувати склад і будову природних і соціосфер на різних просторово-часових масштабах; вивчати суспільно-територіальні системи різних ієрархічних рівнів, досліджувати особливості регіонального соціально-економічного розвитку.

ПР12. Мати базові уявлення про територіальну організацію суспільства, концепції територіальних структур.

ПР15. Аналізувати різні аспекти територіальної організації життєдіяльності суспільства.

Відповідно до освітньої програми «Географія рекреації і туризму», вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання:

ПР03. Пояснювати особливості організації географічного простору, оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності, застосовувати базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії на рівні, що дозволяє пояснювати природно-географічні та суспільно-географічні явища і процеси.

ПР04. Аналізувати географічний потенціал території, зокрема туристсько-рекреаційний, вплив географічних властивостей регіонів на природокористування та господарську діяльність, їх взаємозв'язки.

ПР09. Аналізувати склад і будову природних і соціосфер, рекреаційно-туристичних утворень і процесів на різних просторово-часових масштабах.

Відповідно до освітньої програми «Картографія, геоінформатика і кадастр», вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання:

ПР01. Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук.

ПР03. Пояснювати особливості організації географічного простору.

ПР04. Аналізувати географічний потенціал території

ПР09. Аналізувати склад і будову природних і соціосфер на різних просторово-часових масштабах.

ПР15. Аналізувати та оцінювати вплив географічних властивостей регіонів на природокористування та господарську діяльність.

Відповідно до освітньої програми «Фізична географія, моніторинг і кадастр природних ресурсів» вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання:

РН 1. Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук.

РН 3. Пояснювати особливості організації географічного простору

РН 10. Знати цілі сталого розвитку та можливості своєї професійної сфери для їх досягнення, в тому числі в Україні.

РН 12. Використовувати знання про територіальну організацію суспільства, концепції територіальних структур.

РН 16. Застосовувати методи географічних досліджень природних та суспільних об'єктів і процесів.

Відповідно до освітньої програми «Географія. Природознавство. Економіка. Туристська робота», вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких програмних результатів навчання:

РН 1. Знає основні історичні етапи розвитку предметної області.

РН 5. Уміє оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності.

РН 14. Знає та розуміє основні концепції, парадигми, теорії та загальну структуру географії, природничих, суспільних і точних наук в обсязі, необхідному для засвоєння географічних дисциплін, предмет дослідження географії, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку географічної науки і географічних відкриттів.

РН 15. Пояснює просторову диференціацію географічної оболонки і географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях.

РН 16. Описує основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних систем, окремих їхніх компонентів, класифікує зв'язки й залежності між компонентами, знає причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них.

РН 19. Застосовує базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії, її теоретичні й емпіричні досягнення на рівні, що дозволяє інтерпретувати природно-географічні та суспільно-географічні явища і процеси, пов'язувати й порівнювати різні погляди на проблемні питання сучасної географії.

РН 21. Розуміє глобальні суспільно-географічні процеси, вміє скласти характеристики населення світу, секторів і галузей світового господарства.

РН 29. Знає основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих їх компонентів, виявляє зв'язки і залежності між компонентами, причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них, аналізує просторову диференціацію географічної оболонки і географічного середовища на глобальному, регіональному та локальному територіальних рівнях; виявляє зміни, які відбуваються у географічному середовищі під впливом природних і антропогенних чинників.

Через систему знань та умінь:

Знання: сутність і структуру сучасної суспільної географії; місце і роль суспільної географії в системі наук; методологічні основи суспільної географії; історію становлення і розвитку світової та української суспільної географії; сутність взаємодії суспільства і

природи, охорони природи та екологічної безпеки; суспільно-географічні процеси сучасності; основи суспільно-географічного районування і регіональної політики; сутність і типи глобальних проблем людства; сучасні інтеграційні процеси в світі.

Уміння: визначати об'єкт та предмет суспільної географії; показати місце суспільної географії в системі географічних та інших наук; використовувати основні методи суспільно-географічних досліджень; визначати наукові школи розвитку суспільної географії в світі і в Україні; характеризувати сучасні процеси взаємодії суспільства і природи; характеризувати сучасні процеси глобалізації і інтеграції в світі.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

ТЕМА 1. Вступ. Поняття загального об'єкту суспільної географії, предмет та конкретні об'єкти суспільної географії.

Поняття об'єкта науки в цілому. Різноманітність підходів до розуміння загального об'єкта суспільної географії. Предмет суспільної географії. Проблема об'єкта і предмета суспільної географії. Поняття геопросторової (територіальної) організації. Поняття життєдіяльності. Поняття біосфера та ноосфери, етапи розвитку взаємозв'язків між ними. Відмінності загального об'єкта суспільної географії (суспільство) і конкретних об'єктів дослідження.

ТЕМА 2. Структура та зміст суспільної географії.

Структура суспільної географії, її складові частини. Місце суспільної географії в системі географічних наук. Підходи до структуризації наук. Схеми класифікації суспільної географії за професорами С. Ниммик, О. Ващенком, М. Пістуном, О. Топчієвим, О. Шаблієм та ін. Зміст суспільної географії. Співвідношення суспільної географії з іншими науками.

ТЕМА 3. Система методів суспільної географії

Поняття наукового методу, вимоги до методів дослідження, класифікація методів суспільно-географічних досліджень. Особливості, переваги та недоліки окремих методів дослідження суспільної географії.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

ТЕМА 4. Зародження та розвиток географічної науки. Особливості історичного розвитку суспільної географії.

Розвиток поглядів про предмет вивчення суспільної географії. Особливості формування та розвитку географії як науки; чинники розвитку суспільної географії. Схеми періодизації розвитку географії за різними авторами – С. Рудницького, П. Джеймса та Дж. Мартіна, О. Шаблія та ін. Економіко-географічний напрямок, антропогеографічний та формально-теоретичний напрямки у розвитку загальної суспільної географії.

ТЕМА 5. Формування і розвиток суспільної географії в Україні.

Перші письмові згадки про територію та населення України. Україна в працях стародавніх географів і мандрівників. Географічні знання про українські землі в епоху середньовіччя. Формування української національної географії. Сучасні наукові суспільно-географічні організації та центри.

Поточна контрольна робота

РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ТЕРМІНИ, ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

ТЕМА 6. *Зміст та функції поняття «географічний простір».*

Простір та час виступають найбільш загальними науковими категоріями. Сукупність географічних об'єктів та множина відношень і взаємодій між ними об'єктивно формують географічний простір. Співвідношення простору і часу в суспільно-географічних дослідженнях.

ТЕМА 7. *Поняттєво-термінологічна система «територія». Властивості території (природні, суспільні, просторові).*

Особливості формування понять у суспільній географії, запозичені та власні поняття. Територія як поняттєво-термінологічна система. Природні, суспільні та просторові властивості території.

ТЕМА 8. *Суспільно-географічні відношення і зв'язки.*

Суспільно-географічні відношення і зв'язки. Систематизація суспільно-географічних відношень і зв'язків. Переміщення і потоки. Поняття "переміщення" і "потоки". Вплив понять "переміщення" і "потоки" на предметну область суспільної географії.

Суспільно-географічні зв'язки і явища. Поняття територіального процесу. Сучасна систематизація процесів за наступними ознаками: за рівнем відображення суспільно-географічної якості, за суспільно-географічним змістом, за рівнем пізнання функціональної структури об'єкта, за територіальними масштабами, за рівнем розвитку та ін.

Процеси геопросторової диференціації, процеси геопросторової інтеграції, процеси геопросторового комплексо- і системоформування.

Соціальні, економічні, політичні, екологічні, інформаційні функції території.

ТЕМА 9. *Суспільно-географічні процеси*

Поняття територіального процесу. Процеси геопросторової диференціації (процеси симплефікації, регіоналізації, країно формування, державотворення), інтеграції, геопросторового комплексо- і системо формування.

ТЕМА 10. *Місце. Місцеположення. Географічне положення. Суспільно-географічне положення.*

Місцеположення. Зміст і функції поняття «місце» («місцерозташування») в суспільній географії. Зміст позиційного принципу. Способи, якими географи характеризують розміщення об'єктів на земній поверхні, їх переваги та недоліки.

Суспільно-географічне положення. Зміст і функції поняття «географічне положення», «економіко-географічне положення», «суспільно-географічне положення» - відмінності і схожість. Типізація суспільно-географічного положення.

Методи аналізу та оцінки суспільно-географічного положення. Якісна оцінка суспільно-географічного положення. Методика кількісного аналізу положення на графі за допомогою матриці найкоротших відстаней. Методика аналізу сусідства різних порядків на графах за допомогою матриць суміжностей.

ТЕМА 11. *Територіальна організація суспільства*

Територіальна організація суспільства: зміст і функції поняття. Складові елементи територіальної організації суспільства – природні, соціальні, економічні. Групи складових елементів і зв'язків, які формують територіальну організацію суспільства.

Співвідношення понять «розміщення» та «територіальна організація». Принципові відмінності між ними з точки зору суспільної географії. Зміст поняття «територіальна організація» за різними авторами. Головні характеристики територіальної організації

господарства як результат історичної взаємодії суспільства і природи. Системно-структурна парадигма територіальної організації суспільства. Загальний зміст системно-структурної організації навколишнього світу. Системно-структурний підхід щодо територіальної організації суспільства. Покомпонентний склад територіальної організації суспільства в залежності від рівнів організації життєдіяльності суспільства. Зміст і функції понять «територіальна система», «геосистема», «територіальна структура», «геоструктура». Основні типи територіальних структур.

Стадійний розвиток територіальної організації суспільства. Історичні зміни в територіальній організації суспільства протягом часів доіндустріального, індустріального та постіндустріального розвитку. Стадії господарського освоєння та розвитку територій за М. Колосовським.

Зв'язки господарської діяльності з природним середовищем. Систематизація видів господарської діяльності суспільства за ступенем їх пов'язаності з природним середовищем.

ТЕМА 12. Територіальний поділ праці

Суспільний і територіальний поділ праці: зміст понять. Зміст і соціально-економічні функції поділу праці. Пояснення В.Петті, А. Сміта, Е. Дюркгейма об'єктивної необхідності поділу праці. Співвідношення суспільного і територіального поділу праці.

Історична еволюція поділу праці. Схеми стадійного розвитку суспільства від збиральництва й мисливства до землеробства, скотарства й зародження міст. Відокремлення обігу від виробництва. Наслідки першої промислової революції. Особливості поділу праці в умовах індустріалізації суспільства.

Економічні вигоди від територіального поділу праці. Принцип абсолютних переваг територіального поділу праці за А. Смітом. Принципи відносних переваг територіального поділу праці, що розроблені Д. Рікардо. Основні положення теорії факторів виробництва Хекшера – Оліна.

Чинники, що визначають просторові масштаби поділу праці. Поняття «формула економічних вигод» територіального поділу праці, що запропонована М. Баранським. Рівні територіального поділу праці. Багаторівнева ієрархічна структура територіального поділу праці. Міжнародний поділ праці. Чинники, що обумовлюють невпинне зростання ролі міжнародного поділу праці. Альтернативні варіанти державної політики щодо участі країн в міжнародному поділі праці та регулюванні свого експорту й імпорту. Фактори, що визначали міжнародний поділ праці на різних стадіях історичного розвитку суспільства. Новітні форми міжнародного поділу праці, пов'язаних із функціонуванням ТНК. Форми міжнародних об'єднань.

ТЕМА 13. Суспільно-географічне районування та географічні аспекти регіональної політики

Суть суспільно-географічного районування, його поняттєво-термінологічний апарат. Фактори, принципи і критерії процесу суспільно-географічного районування. Стадії розвитку суспільно-географічного районування. Його практичне значення. Суть і завдання регіональної політики.

ТЕМА 14. Географічні аспекти глобальних проблем людства і завдання суспільної географії у їх дослідженні

Глобалізація економічного, соціального, політичного, культурно-духовного розвитку людства та виникнення глобальних проблем. Класифікація глобальних проблем, їх сутність, особливості дослідження, напрями вирішення. Нові виклики суспільства.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Теоретико-методологічні основи суспільної географії												
ТЕМА 1. Вступ. Поняття загального об'єкту суспільної географії, предмет та конкретні об'єкти суспільної географії	10	4				6	10	2				8
ТЕМА 2. Структура та зміст суспільної географії	8	2				6	8	1				7
ТЕМА 3. Система методів суспільної географії	10	4				6	10	1				9
<i>Разом за розділом 1</i>	28	10				18	28	4				24
Розділ 2. Історичні особливості формування і розвитку суспільної географії												
ТЕМА 4. Зародження та розвиток географічної науки. Особливості історичного розвитку суспільної географії	8		6			2	8		2			7
ТЕМА 5. Формування і розвиток суспільної географії в Україні	8		4			4	8					7
<i>Разом за розділом 2</i>	16		10			6	16		2			14
Розділ 3. Основні терміни, поняття та категорії суспільної географії												
ТЕМА 6. Зміст та функції поняття «географічний простір»	6	2				4	6	1				5
ТЕМА 7. Поняттєво-термінологічна система «територія». Властивості території (природні, суспільні, просторові)	8	2	2			4	8		1			7
ТЕМА 8. Суспільно-географічні відношення і зв'язки	10	4	2			4	10		1			9
ТЕМА 9. Суспільно-географічні процеси	10	4	2			4	10					10
ТЕМА 10. Місце. Місцеположення. Географічне положення. Суспільно-географічне	12	2	6			4	12	1				11

положення.												
ТЕМА 11. Територіальна організація суспільства	8	4			4	8	2					6
ТЕМА 12. Територіальний поділ праці	8	4			4	8	2					6
ТЕМА 13. Суспільно-географічне районування та географічні аспекти регіональної політики	6	2			4	6						6
ТЕМА 14. Географічні аспекти глобальних проблем людства і завдання суспільної географії у їх дослідженні	8	2	2		4	8						8
<i>Разом за розділом 3</i>	76	26	14			36	76	6	2			68
Усього годин	120	36	24			60	120	10	4			106

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (денна форма)	Кількість годин (заочна форма)
1	Зародження та розвиток географічної науки. Особливості історичного розвитку суспільної географії	6	2
2	Формування і розвиток суспільної географії в Україні	4	
3	Поняттєво-термінологічна система «територія». Властивості території (природні, суспільні, просторові)	2	1
4	Суспільно-географічні відношення і зв'язки	2	1
5	Суспільно-географічні процеси	2	
6	Місце. Місцеположення. Географічне положення. Суспільно-географічне положення. Оцінка транспортної доступності міст із застосуванням теорії графів. Оцінка ступеню участі міст у формуванні сусідських зв'язків із застосуванням теорії графів	6	
7	Географічні аспекти глобальних проблем людства і завдання суспільної географії у їх дослідженні	2	
<i>Разом</i>		<i>24 год.</i>	<i>4 год.</i>

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		ДФН	ЗФН
1.	Опрацювання матеріалу за темою «Поняття загального об'єкту суспільної географії, предмет та конкретні об'єкти суспільної географії», підготовка до практичної роботи: - визначити особливості визначення та підходи щодо	4	8

	<p>об'єкту суспільної;</p> <ul style="list-style-type: none"> - дослідити структуру та зміст суспільної географії; - зазначити відмінності формаційного та цивілізаційного підходів у розумінні об'єкта суспільної географії; - охарактеризувати види людської життєдіяльності виходячи з позицій діяльнісного підходу; - дати оцінку сучасних підходів у визначенні загального об'єкту суспільної географії; - привести приклади, коли різні науки мають спільних об'єкт досліджень. 		
2.	<p>Опрацювання матеріалу за темою «Структура та зміст суспільної географії», підготовка до практичної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дослідити зв'язки та взаємодію суспільної географії з іншими науками; - простежити як змінювалася внутрішня структура суспільної географії; - назвіть ознаки, за якими Б.Б. Родман структурує склад суспільної географії; - розкрити диференціацію та інтеграцію в економічній, соціальній і політичній географії; - зазначте яким чим чином поділяють суспільно-географічні дисципліни за просторовими масштабами; - зазначити фактори, що вплинули на зміну внутрішньої структури суспільної географії; - проаналізувати які функції виконує суспільна географія; - визначити в чому проявляється екологізація, економізація, соціологізація та математизація суспільної географії; - зазначити роль і місце суспільної географії в епоху глобалізації світового господарства. 	4	7
3.	<p>Ознайомлення з системою методів суспільної географії, підготовка до практичної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дослідити схеми класифікації наукових методів за різними авторами; - розкрити зміст традиційних та сучасних (нових) загальнонаукових методів суспільно-географічних досліджень; - зазначити відмінності спеціальних конкретно-наукових методів дослідження у суспільній географії від міждисциплінарних; - навести приклади формалізації географічних об'єктів; - характеризувати переваги методу формалізації; - охарактеризувати метод ідеалізації та напрямки його застосування у теоретичній географії; - навести приклади застосування ідеальних об'єктів у географічних теоріях; - зазначити суть методологічних (філософських 	4	9

	<p>принципів) у суспільній географії;</p> <ul style="list-style-type: none"> - охарактеризувати методи класифікації та типізації; - характеризувати порівняльно-географічний метод та його роль у розробці географічних систематик, класифікацій та типізацій; - вивчити рівні математизації суспільної географії; - пояснити що представляють собою карто їди та анаморфоїди, ментал-карти, зазначити необхідність їх використання, побудови тощо. 		
4.	<p>Опрацювання матеріалу за темою «Особливості історичного розвитку суспільної географії», підготовка до практичної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зазначити особливості розвитку суспільної географії (human geography) у світі; - пояснити генетичну близькість (пов'язаність) європейської та західної географії в цілому з географічними знаннями античної Греції; - визначити період, коли розпочалася диференціація єдиної географії. Зазначити роботу, з якою пов'язують цю подію; - пояснити зміст цивілізаційної кризи людства, загострення якої відбувалося протягом XX століття; - характеризувати природно-географічні, політичні, соціальні, етнічні, культурні, морально-етичні складові цивілізаційної кризи людства; - визначити критерії та ознаки за якими переодизують становлення та розвиток суспільної географії; - охарактеризувати основні етапи розвитку географії, розкрити їх зміст; - характеризувати період арабської географії як однієї з головних складових антично-середьовічного етапу; - пояснити місце та роль у розвитку географії доби Великих географічних відкриттів; - характеризувати період і зміст класичного етапу розвитку географії; - назвати фундаторів німецької та французької географічних шкіл, характеризувати їх головні теоретичні та методологічні розробки; - визначити головні риси нового етапу розвитку географії. 	6	7
5.	<p>Опрацювання матеріалу за темою «Формування і розвиток суспільної географії в Україні», підготовка до практичної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - визначити особливості формування суспільно-географічної школи в Україні; - дослідити та зазначити роботи античних географів, де відображені перші відомості про українські землі; - дослідити ким, в який час і в яких роботах введена 	6	7

	<p>сучасна назва нашої держави;</p> <ul style="list-style-type: none"> - охарактеризувати внесок у розвиток української географії вітчизняних економістів та статистів; - дослідити життєвий та наукових шлях фундатора української суспільної географії – С. Рудницького; - дослідити формування економіко-географічних шкіл, що сформувалися в Україні за радянських часів. 		
6.	<p>Вивчення змісту та функцій поняття «географічний простір», підготовка до практичної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пояснити зміст визначення географії як науки про місця, яке було запропоновано В. Бунге у 1967 році; - охарактеризувати головні аспекти географічних досліджень – аналіз розміщення та аналіз взаємного розміщення; - визначити що представляють собою позиційні принципи, зазначити вченого, який ввів у географічну науку ці принципи; - характеризувати абсолютну та відносну прив'язку географічних об'єктів як два головних напрями аналізу їхніх місцеположень; - пояснити зміст та функції поняття «географічне положення», визначити відмінності між «географічним положенням» та «географічним простором». 	4	5
7.	<p>Опрацювання матеріалу за темою «Поняттєво-термінологічна система «територія»», підготовка до практичної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дослідити зміст понять «територія», «акваторія», «аероторія», «геоторія». «ємність території», «етнічна територія», «канонічна територія», «властивості території», «функції території», «природні ресурси»; - проаналізувати як взаємопов'язані та впливають на територіальну організацію конфігурація, форма території, міра центральності; - обґрунтувати просторовий (хорологічний) підхід як одну з головних парадигм суспільної географії; - пояснити взаємозв'язок та взаємодію хорологічного підходу з історичним в географії; - характеризуйте складові властивостей території; - дослідіть різновиди функцій території. 	4	7
8.	<p>Вивчення суспільно-географічних відношень і зв'язків, підготовка до практичної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – дослідити що собою являють суспільно-географічні відношення та зв'язки; – пояснити чим зумовлена складність та актуальність розроблення систематики та класифікації суспільно-географічних відношень та зв'язків; – пояснити багатоаспектність суспільно-географічних зв'язків і відношень та множинність ознак щодо їх систематизації; – дослідити види, типи та класифікація суспільно- 	4	9

	географічних відношень та зв'язків.		
9.	<p>Опрацювання матеріалу за темою «Суспільно-географічні процеси», підготовка до практичної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – пояснити чим зумовлено використання історичного підходу в суспільній географії; – характеризувати сучасні тенденції переходу суспільно-географічних досліджень від «географічної статистики» до «географічної кінематики»; – дослідити зміст понять «ситуація», «процес», «зміни», «динаміка», «розвиток», «напрямок розвитку», «траєкторія розвитку»; – розглянути процеси геопросторової диференціації, інтеграції, комплексно- і системо формування, привести приклади. 	4	10
10.	<p>Опрацювання матеріалу за темою «Місце. Місцеположення. Географічне положення. Суспільно-географічне положення», підготовка до практичної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – дослідити хто і коли розробив категорію економіко-географічного положення; – пояснити зміст та функції економіко-географічного положення; – визначити використання поняття економіко-географічного положення в суспільній географії; – дослідити рівні та види економіко-географічного положення; – пояснити необхідність введення нового поняття як суспільно-географічне положення; – визначити як співвідносяться категорії економіко-географічне положення та суспільно-географічне положення; – пояснити зміст та функції суспільно-географічного положення; – показати зв'язок між розвитком міст та їх місцеположенням; пояснити зворотній зв'язок, коли поява нового міста та його зростання суттєво змінили оцінку місцеположення даної території; – вивчити поділ суспільно-географічного положення за рівнями територіальної організації життєдіяльності суспільства; – охарактеризувати змістовні різновиди суспільно-географічного положення та відповідні напрямки його аналізу та оцінки; – дослідити методи аналізу та оцінки суспільно-географічного положення; – розглянути теорію графів у суспільно-географічних дослідженнях. 	4	11
11.	<p>Вивчення територіальної організації суспільства, підготовка до практичної роботи:</p>	4	6

	<ul style="list-style-type: none"> – дослідити ким та коли було обґрунтовано концепцію територіальної організації суспільства; – розкрити суспільно-географічний зміст категорії територіальна організація суспільства; – характеризувати територіальну організацію суспільства як закономірність життєдіяльності населення; – визначити ознаки, які дозволяють розглядати територіальну організацію суспільства як географічний закон; – дослідити складові територіальної організації суспільства; – обґрунтувати вирішальну роль розселення населення у формуванні територіальної організації суспільства; – визначити географічні чинники, які визначають характер розселення населення; – пояснити залежність територіальної організації суспільства від рівнів господарського освоєння території; – навести приклади елементів територіальної організації суспільства у крупному, середньому та дрібному масштабі; – пояснити історичний характер територіальної організації суспільства; – визначити чинники, що спричиняють зміни територіальної організації суспільства; – характеризувати історичні зміни територіальної організації суспільства у цивілізаційному розвитку людства; – пояснити позитивні та негативні наслідки розвитку та ускладнення територіальної організації суспільства. 		
12.	<p>Опрацювання матеріалу за темою «Територіальний поділ праці», підготовка до практичної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – характеризувати перші великі поділи праці в економічній історії людства; – пояснити основні особливості поділу праці в аграрному суспільстві; – назвати особливості поділу праці ранньоіндустріального суспільства; – розкрити зміст суспільного та територіального поділу праці як фундаментальних категорій суспільної географії; – дослідити територіальний поділ праці, визначити його значення для спільної географії; – визначити рівні, види і чинники територіального поділу праці; – визначити суб'єкти виробництва, що формують систему суспільного поділу праці; 	4	6

	<ul style="list-style-type: none"> – визначити територіальні об’єкти, що приймають участь у формуванні територіального поділу праці; – пояснити можливий збіг суб’єктів суспільного виробництва, що формують суспільний поділ праці, та територіальних об’єктів, які приймають участь у територіальному поділі праці; – пояснити як змінювалася роль природно-географічних чинників у формуванні та розвитку територіального поділу праці; – пояснити модель Хекшера – Оліна як сучасну концепцію акторів виробництва, що визначають територіальний поділ праці; – визначити чинники, що визначають просторові масштаби поділу праці. поняття «формула економічних вигод» територіального поділу праці, що запропонована М. Баранським. 		
13.	<p>Опрацювання матеріалу за темою «Суспільно-географічне районування та географічні аспекти регіональної політики»:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розкрити зміст поняття регіональної політики і регіональної стратегії; – пояснити практичне значення суспільно-географічного районування; – дослідити процеси регіоналізації. Регіон як соціально-економічна система; – дослідити регіональна інформація та моніторинг регіонального розвитку; – розглянути класифікації регіональних систем. 	4	6
14.	<p>Опрацювання матеріалу за темою «Географічні аспекти глобальних проблем людства і завдання суспільної географії у їх дослідженні»:</p> <ul style="list-style-type: none"> – дослідити класифікації глобальних проблем сучасності; – пояснити значення робіт «Римського клубу» у розумінні та вирішенні глобальних проблем людства; – розкрити економіко-географічний аспект глобальних проблем (на прикладі демографічної та продовольчої); – показати роль науково-технічного прогресу у зміні галузевої і просторової структури економіки. 	4	8
<i>Разом</i>		60	106

6. Індивідуальне завдання

Не передбачено.

7. Методи навчання

Методи навчання: лекції з презентаціями, практичні заняття, самостійна робота студентів згідно з навчальним планом та робочою програмою дисципліни.

Заняття проводяться дистанційно із застосуванням платформи для відео конференцій Zoom, відповідно до Закону України № 2102-IX від 24 лютого 2022 року «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану і Україні»» у зв’язку з воєнним

станом, оголошеним на території України через збройну агресію російської федерації проти України; в Каразінському університеті може проводитися навчання у формі змішаного або дистанційного.

За умов дистанційного навчання: практичні заняття, написання контрольної та екзаменаційної роботи в ZOOM та Moodle.

Серед основних методів навчання переважають:

- *пояснювально-ілюстративні* – передбачають подання навчального матеріалу у формі розповіді, лекції, з використанням мультимедійних презентацій, демонстрації схем, таблиць, відеофрагментів тощо.
- *репродуктивні* – спрямовані на відтворення отриманих знань і формування навичок шляхом виконання практичних завдань.
- *метод проблемного викладу* – передбачає представлення матеріалу у вигляді проблемних ситуацій із поступовим їхнім розв'язанням за участю викладача.
- *частково-пошукові* – орієнтовані на розвиток критичного мислення студентів через аналіз, формулювання гіпотез і пошук рішень.

8. Методи контролю

Контроль знань і навичок студентів є невід'ємною частиною педагогічного процесу та забезпечує ефективний зворотний зв'язок під час вивчення дисципліни «Основи суспільної географії». Він охоплює два основні види:

1. *Поточний контроль* – здійснюється в процесі навчання на лекціях і практичних заняттях та спрямований на оцінювання рівня засвоєних знань і вмінь студентів.

Основні форми поточного контролю включають:

- виконання практичних робіт студентами, їх перевірка
- усне опитування (індивідуальне, комбіноване, фронтальне);
- участь в обговореннях та дискусіях;
- тестування та письмові перевірені роботи.

2. *Підсумковий контроль* – спрямований на оцінку загального рівня засвоєння навчального матеріалу.

За умов дистанційного навчання контрольна та екзаменаційна роботи виконуються на платформі Moodle, що забезпечує гнучкість і доступність оцінювання.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль									Разом	Екзамен	Сума
Розділ 1	Розділ 2			Розділ 3					60	40	100
	П1-3	П4-5	КР	П6	П7	П8	П9-11	П12			
	12	8	12	4	4	4	12	4			

П 1, П 2, ... – практична робота

Практична робота – 4 бали:

- підготовка презентації та доповіді за темами – 2 бали / або виконання завдання – 4 бали;
- відповіді на запитання – 1 бал.
- участь у дискусії – 1 бал.

КР - контрольна робота, передбачена навчальним планом – 12 балів:

- тестові завдання – 2 бали
- дати відповідь на питання – тах 4 бали, за кожен правильну відповідь 2 бали:

- ✓ 2 бали - ставиться у випадках, коли студент має систематичні та глибокі знання навчального матеріалу, засвоїв основну та ознайомився з додатковою літературою, викладає матеріал у логічній послідовності, робить узагальнення і висновки, наводить практичні приклади у контексті тематичного теоретичного матеріалу;
- ✓ 1,5 бали - знання предмету глибокі і повні, перебувають в межах навчальних програм, підручників, навчальних посібників. Студент орієнтується у більшості питань, але не вміє робити певні узагальнення і висновки, не наводить практичних прикладів у контексті тематичного теоретичного матеріалу або допускається незначних помилок у формулюванні термінів, категорій, розв'язанні практичних завдань.
- ✓ 1 бал - знання предмету перебувають в межах навчальних програм, підручників, навчальних посібників. Студент засвоїв матеріал не у повному обсязі, недостатньо орієнтується у більшості питань, що стосуються теоретичних основ науки, дає неповну відповідь на поставлене теоретичне запитання. Знання предмету не носять системного характеру. Студент здатний проводити аналіз ситуацій і проблем за допомогою викладача.
- ✓ 0,5 бали - ставиться у випадках, коли студент засвоїв матеріал не у повному обсязі, дає неповну відповідь на поставлене теоретичне запитання, не вміє чітко узагальнити опрацьований матеріал, допустився грубих помилок.
- дати визначення поняттям – тах 2 бали всього, за кожне поняття – 1 бал:
  - ✓ 1 бал - ставиться у випадках, коли студент розуміє зміст поняття, надає його визначення чітко, логічно, послідовно, не припускається помилок;
  - ✓ 0,75 бали - студент орієнтується у змісті поняття, але надає його визначення з невеликими неточностями;
  - ✓ 0,5 бали – студент розуміє зміст понять, але надає не точні визначення, припускається помилок;
  - ✓ 0,1 бали - ставиться у випадках, коли студент погано орієнтується, не розуміє міст понять, припускається грубих помилок.
- заповнити схему – 1 бал
- розкрити сутність поставленого питання – тах 3 бали:
  - ✓ 3 бали - ставиться у випадках, коли студент має систематичні та глибокі знання навчального матеріалу, засвоїв основну та ознайомився з додатковою літературою, викладає матеріал у логічній послідовності, робить узагальнення і висновки, наводить практичні приклади у контексті тематичного теоретичного матеріалу;
  - ✓ 2 бали - знання предмету глибокі і повні, перебувають в межах навчальних програм, підручників, навчальних посібників. Студент орієнтується у більшості питань, але не вміє робити певні узагальнення і висновки, не наводить практичних прикладів у контексті тематичного теоретичного матеріалу або допускається незначних помилок у формулюванні термінів, категорій, розв'язанні практичних завдань.
  - ✓ 1 бал - знання предмету перебувають в межах навчальних програм, підручників, навчальних посібників. Студент засвоїв матеріал не у повному обсязі, недостатньо орієнтується у більшості питань, що стосуються теоретичних основ науки, дає неповну відповідь на поставлене теоретичне запитання. Знання предмету не носять системного характеру. Студент здатний проводити аналіз ситуацій і проблем за допомогою викладача.
  - ✓ 0,5 бали - ставиться у випадках, коли студент засвоїв матеріал не у повному обсязі, дає неповну відповідь на поставлене теоретичне запитання, не вміє чітко узагальнити опрацьований матеріал, допустився грубих помилок.

Екзамен – 40 балів:

- тестові завдання – 7 балів
- дати відповідь на питання – тах 10 балів всього, за кожну правильну відповідь 1 бал.

- дайте визначення поняттям тах 10 балів всього, за кожне правильне визначення поняття 2 бали:
- 2 бали - ставиться у випадках, коли студент розуміє зміст поняття, надає його визначення чітко, логічно, послідовно, не припускається помилок;
- 1,5 бали - студент орієнтується у змісті поняття, але надає його визначення з невеликими неточностями;
- 1 бал – студент розуміє зміст понять, але надає не точні визначення, припускається помилок;
- 0,5 балу - ставиться у випадках, коли студент погано орієнтується, не розуміє міст понять, припускається грубих помилок.
- розкрити сутність поставленого питання – тах 8 балів всього, за кожну правильну відповідь 4 бали:
  - ✓ 4 бали - ставиться у випадках, коли студент має систематичні та глибокі знання навчального матеріалу, засвоїв основну та ознайомився з додатковою літературою, викладає матеріал у логічній послідовності, робить узагальнення і висновки, наводить практичні приклади у контексті тематичного теоретичного матеріалу;
  - ✓ 3 бали - знання предмету глибокі і повні, перебувають в межах навчальних програм, підручників, навчальних посібників. Студент орієнтується у більшості питань, але не вміє робити певні узагальнення і висновки, не наводить практичних прикладів у контексті тематичного теоретичного матеріалу або допускається незначних помилок у формулюванні термінів, категорій, розв'язанні практичних завдань.
  - ✓ 2 бали - знання предмету перебувають в межах навчальних програм, підручників, навчальних посібників. Студент засвоїв матеріал не у повному обсязі, недостатньо орієнтується у більшості питань, що стосуються теоретичних основ науки, дає неповну відповідь на поставлене теоретичне запитання. Знання предмету не носять системного характеру. Студент здатний проводити аналіз ситуацій і проблем за допомогою викладача.
  - ✓ 1 бал - ставиться у випадках, коли студент засвоїв матеріал не у повному обсязі, дає неповну відповідь на поставлене теоретичне запитання, не вміє чітко узагальнити опрацьований матеріал, допустився грубих помилок.
- творче запитання – тах 6 бали
  - ✓ 5-6 бали - ставиться у випадках, коли студент має систематичні та глибокі знання навчального матеріалу, засвоїв основну та ознайомився з додатковою літературою, викладає матеріал у логічній послідовності, робить узагальнення і висновки, наводить практичні приклади у контексті тематичного теоретичного матеріалу; розуміється у сучасних геополітичних, соціальних, економічних процесах, що відбуваються, має чітку позицію; має власну позицію, яку може аргументувати;
  - ✓ 3-4 бали - знання предмету глибокі і повні, перебувають в межах навчальних програм, підручників, навчальних посібників. Студент орієнтується, але не вміє робити певні узагальнення і висновки, не наводить практичних прикладів або допускається незначних помилок у формулюванні термінів, категорій, в повній мірі не розуміється у сучасних геополітичних процесах;
  - ✓ 2 бали - знання предмету перебувають в межах навчальних програм, підручників, навчальних посібників. Студент недостатньо орієнтується у питаннях, дає неповну відповідь на поставлене. Знання предмету не носять системного характеру. Студент здатний проводити аналіз ситуацій і проблем за допомогою викладача.
  - ✓ 1 бал - ставиться у випадках, коли студент засвоїв матеріал не у повному обсязі, дає неповну відповідь, не вміє чітко узагальнити опрацьований матеріал, допустився грубих помилок.

Для допуску до складання підсумкового контролю (екзамену) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 20 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
90 – 100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

10. Рекомендована література

Основна:

1. Вступ до фаху: географія і суспільство. Навч. посіб. / І.В. Гукалова, Д.С. Мальчикова. Стереотип. вид. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. – 268 с.
2. Голиков А.П. Вступ до економічної і соціальної географії: Підручник / А.П. Голиков, Я. Б.Олійник, А. В.Степаненко. – К.: Либідь, 1996. – 316 с.
3. Жупанський Я. І. Історія географії в Україні: Посібник (Видання друге, доповнене) / Я. І. Жупанський. – К. - Чернівці: Колір-Друк, 2006. – 276 с.
4. Жупанський Я. І. Словник термінів і понять з географії / Я. І. Жупанський. – Чернівці: Технодрук, 2006. – 192 с.
5. Методи суспільно-географічних досліджень: навчально-методичне видання / за ред. К. Мезенцева. Київ: Видавництво «Фенікс», 2021. – 100 с.
6. Новітня українська суспільна географія. Хрестоматія / [упор. та автор біогр. статей проф. О. Шаблій]. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 1008 с
7. Пилипенко І.О., Мальчикова Д.С. Методики суспільно-географічних досліджень (на матеріалах Херсонської області): навчальний посібник. Херсон, 2007. – 112 с.
8. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії: Навчальний посібник / М.Д. Пістун – К.: Вища школа, 1996. – 231 с.
9. Суспільна географія. Основи теорії / укладач В.І. Ефименко. – К.: Шлях, 2006. – 214 с.
10. Сюткін С.І. Суспільна географія: термінологічний словник / С.І. Сюткін. – Суми: ТОВ «Видавничо-поліграфічне підприємство «Фабрика друку», 2015. – 56 с.
11. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : навч. посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2001. – 560 с.
12. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії : навч. посібник / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – 544 с.
13. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632с.
14. Топчієв О.Г. Терміни і поняття в економічній географії. / О. Г. Топчієв. – К.: Радянська школа, 1982. – 163 с.

15. Шаблій О. І. Основи суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 496 с.
16. Шаблій О. І. Суспільна географія : теорія, історія, українознавчі студії / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 744 с.

Допоміжна:

1. Блій Г. де, Муллер П. Географія: світи, регіони, концепти / Пер. з англ.; Передмова та розділ «Україна» О. І. Шаблія. – К.: Либідь, 2004.–740 с.
2. Глобалізація світового господарства: геопросторових вимір : монографія / О. О. Любіцева [та ін.]. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. – 160 с.
3. Корнус О.Г. Історична географія : навчальний посібник / О. Г. Корнус ; Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка. – Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2013. – 156 с.
4. Луцишин П. В., Клімонт Д., Луцишин Н. П. Територіальна організація суспільства (основи теорії). – Луцьк: Вежа, 2001. – 334 с.
5. Мезенцев К. В. Проблеми та перспективи української суспільної географії ХХІ століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academia.edu/2548348>
6. Мезенцева Н.І. Суспільно-географічне районування України / Н. І. Мезенцева, К. В. Мезенцев. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2000. – 228 с.
7. Навчання географії: Понятійно-термінологічний словник / В. М. Самойленко, Я. Б. Олійник, Л. П. Вішнікіна, І. О. Діброва. – К.: Ніка-центр, 2015. – 352 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
8. Національний атлас України. – К. : Картографія, 2008. – 440 с.
9. Немець К.А., Немець Л.М. Просторовий аналіз у суспільній географії: нові підходи, методи, моделі: монографія. Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2013. 225 с.
10. Немець Л. М. Місце суспільної географії у підготовці фахівців спеціальності «Науки про Землю» / Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда, Н. В. Гусева, **Л. В. Ключко** // Від географії до географічного країнознавства: еволюція освітньо-наукових ідей та пошуків (до 140-річчя започаткування географії у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича) : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 11-13 жовтня 2016 р.). – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2016. – С. 111-113.
11. Немець Л. М. Суспільна географія: сучасні виклики, реалії, перспективи / Л. М. Немець // Регіон 2018: стратегія оптимального розвитку. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 8 – 9 листопада 2018 р.). – Харків, 2018. – С. 37-42
12. Немець Л. М. Сучасна суспільна географія: реалії, виклики, досвід змін у науці та освіті / Л. Немець, К. Сегіда, Є. Телебенєва, **Л. Ключко** // Суспільна географія: наукові традиції та сучасні виклики: матеріали Всеукраїнського наукового семінару, присвяченого 110-літтю від народження доктора географічних наук, професора О. Т. Ващенко (м. Львів, 13 грудня 2018 р.) / [відп. ред. проф. О. Шаблій]. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 65- 69.
13. Новітня українська суспільна географія. Хрестоматія. / Упорядник О. Шаблій. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 1008 с.
14. Олійник Я., Шевчук С. Розвиток зарубіжної суспільної географії в кінці ХІХ – ХХ століттях: особливості, напрями та концепції // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Географія. – 2015. – Вип. 1(63) – С.5-11.
15. Паламарчук М.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії / М.М.

- Паламарчук, О.М. Паламарчук. – К. : Знання, 1998. – 415 с.
16. Пилипенко І. О. Суспільно-географічна периферія: концепція, параметризація і делімітація. - Херсон: Грінь ДС., 2015.
  17. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України: У 3-х ч. / В. П. Руденко. – К.: ВД «Києво-Могилянська Академія». – Чернівці: Зелена Буковина, 1999. – 568 с
  18. Соціальна географія : підручник / за ред. Л. Немець та К. Мезенцева. – К. : Фенікс, 2019. – 304 с.
  19. Сюткін С.І. Географія населення : навчальний посібник / С.І. Сюткін; Сумський державний педагогічний університет ім. А.С.Макаренка. – Суми : СумДПУ, 2015. – 128 с.
  20. Топчієв О.Г. Предметна область географії та її сучасні методологічні трансформації // Український географічний журнал. – 2016. - № 1. – С. 64-69.
  21. Шаблій О.І. Математичні методи в соціально-економічній географії / О.І. Шаблій. – Львів, 1994.
  22. Шевченко В.О. Центризм та центричність в географії / В.О. Шевченко. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 160 с.
  23. Chris Gibson. Human Geography. International Encyclopedia of Human Geography (Second Edition), Elsevier, 2020, Pages 89-99, <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10888-1>.
  24. Goldman M, Peluso NL, Wolford W. *The Social Lives of Land*. 1st ed. Ithaca :Cornell University Press; 2024. [doi:10.1515/9781501771828](https://doi.org/10.1515/9781501771828)
  25. **Kliuchko, L.**, Bedriy, E., Kucheriava, H., Husieva, N. (2024). Urbicide in Eastern Ukraine (Case Study of the City of Kharkiv, Ukraine). In: Morar, C., Berman, L., Erdal, S., Niemets, L. (eds). *Achieving Sustainability in Ukraine through Military Brownfields Redevelopment*. NATOARW 2023. NATO Science for Peace and Security Series C: Environmental Security. Dordrecht: Springer, 385-399. https://doi.org/10.1007/978-94-024-2278-8_30
  26. Lulle, Aija. *Midlife geographies : changing lifecourses across generations, spaces and time*. Bristol, England : Bristol University Press, 2024 [Electronic resource]. – Mode of access : https://search.library.dartmouth.edu/permalink/01DCL_INST/b81o46/alma991034155871205706
  27. Muenstermann I, ed. *The Changing Tide of Immigration and Emigration During the Last Three Centuries*. IntechOpen; 2023. https://search.library.dartmouth.edu/permalink/01DCL_INST/b81o46/alma991034005583405706
  28. Niemets, K., Sehida, K., Niemets, L., Kravchenko, K., Kobylin, P., Telebienieva, I., **Kliuchko, L.** (2022). Methodology of human-geographical researches: contemporary approaches and methods. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Geology, Geography Ecology*, Issue (56), p. 143-158 <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2022-56-10> (Scopus, Web of Science)
  29. Niemets, L., Kravchenko, K., Sehida, K., Telebienieva, I., & **Kliuchko, L.** (2022). Informational and synergetic component of human-geographical research in the scientific heritage of Kostiantyn Niemets. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Geology. Geography. Ecology"*, (57), p. 153-172. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2022-57-12> (Scopus, Web of Science)
  30. Niemets, L., Sehida, K., Kobylin, P., Tahsin Şahin, M., Bartosh, O., Telebienieva, I., Kravchenko, K., & **Kliuchko, L.** (2023). Integrative role of human geography in solving global problems of modernity. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Geology. Geography. Ecology* (58), 171-187. <https://periodicals.karazin.ua/geoeco/article/view/22199>, <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-58-14> (Scopus, Web of Science)
  31. Niemets, L., Sehida, K., Kravchenko, K., Subirós, J. V., Valjarević, A., Morar, C., Kobylin, P.,

- Kliuchko, L.,** Telebienieva, I. (2024). Information: interdisciplinary significance of socio-geographical concept. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Geology. Geography. Ecology"*, (60), 252-271. (in English) (Scopus, Web of Science) <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2024-60-18>
32. Paus T, Kum HC. *Digital Ethology: Human Behavior in Geospatial Context*. 1st ed. Cambridge, Massachusetts : The MIT Press; 2024 [Electronic resource]. – Mode of access : https://search.library.dartmouth.edu/permalink/01DCL_INST/b81o46/alma991034067242305706
33. Офіційний сайт журналу Journal of Historical Geography. <https://www.sciencedirect.com/journal/journal-of-historical-geography>
34. Офіційний сайт журналу Emotion, Space and Society. <https://www.sciencedirect.com/journal/emotion-space-and-society>
35. Офіційний сайт журналу Geoforum. <https://www.sciencedirect.com/journal/geoforum>
36. Офіційний сайт журналу Human Geography. <https://journals.sagepub.com/home/HUG>
37. Офіційний сайт журналу Human Geographies. <https://www.humangeographies.org.ro/>

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення:

1. Атлас даних Кноема [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://knoema.com/>
2. Науковий збірник «Географія і туризм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lgtinfo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=33&Itemid=47&lang=uk
3. Головне управління статистики у Харківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kh.ukrstat.gov.ua/>
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>
5. Програма розвитку ООН, звіти та інформація про людський розвиток [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.undp.org>
6. Світова статистика [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.worldometers.info/about/>
7. Часопис соціально-економічної географії : міжрегіональний збірник наукових статей – Режим доступу: <http://hgj.univer.kharkov.ua/index.php/uk/>
8. Dialogues in Human Geography [Electronic resource]. – Mode of access : <http://dhg.sagepub.com/content/3/1.toc>
9. Encyclopedia of World Problems and Human Potential [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.uia.be/world-problems-and-globalissues>.
10. Human Geography / Journal of Studies and Research in Human Geography [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.humangeographies.org.ro/>
11. Human Geography [Electronic resource]. – About.com <http://geography.about.com/od/culturalgeography/a/humangeography.htm>
12. National geographic – журнал [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ngm.nationalgeographic.com/>
13. World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>.